

НА ПОШАНУ ПРОФЕСОРА А. Г. ФІЛІНЮКА (до 60-річчя від дня народження)

УДК 94(477)(092)

О. М. Завальнюк

ВЧЕНИЙ, ІНТЕЛЕКТУАЛ, ПЕДАГОГ, ГУМАНІСТ, ПАТРІОТ (до 60-річчя доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Анатолія Григоровича Філінюка)

Досліджуються життєвий і творчий шлях, наукові здобутки та загальнолюдський потенціал Філінюка Анатолія Григоровича, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, завідуючого кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: Філінюк Анатолій Григорович, вчений, аспірантура, докторантура, історія України, наукові дослідження, викладачі, студенти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Споглядання за космічними зорями впродовж тисячоліть поступово утвердило землян у переконанні, що на їх планеті є людські зірки, які дають навколишнім тепло своїх сердець, виділяються унікальними розумовими здібностями, є природженими лідерами, завжди готові до самопожертви в ім'я кращого завтрашнього, ведуть перед, досягаючи високих результатів у праці, творчості, забезпечують успішне вирішення сотень складних і невідкладних питань, що стосуються окремих людей, трудових колективів, регіональних еліт. У сузір'ї українських вчених, педагогів, інтелектуалів, творців духовних цінностей вже не одне десятиліття гарно і привабливо виблискує ім'я Анатолія Григоровича Філінюка, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслуженого діяча науки і техніки України.

Він народився 15 травня 1953 р. у с. Шекеринці Ізяславського району Хмельницької області. Його батьки працювали у місцевому колективному господарстві: Григорій Іванович – економістом, бухгалтером, Ольга Захарівна – ланковою з вирощування цукрових буряків і картоплі. Односельці ставилися до батька з великою пошаною, цінували його за професіоналізм, велике і чуйне серце (у другій половині 1960-х років він оформив усі необхідні пенсійні документи і, ще до остаточних висновків районного відділу соціального забезпечення Ізяславщини, абсолютно точно спрогнозував розміри пенсійних виплат усім шекеринцям, які досягли пенсійного віку. Вміння свого земляка аналізувати і прогнозу-

вати у селі використовували для того, щоб «засипати» Григорія Івановича різного роду питаннями і проханнями. А іноді приходили на бесіду, щоб дізнатися його думку про ті чи інші події. Для цих «університетів» завжди знаходився час, як і для улюблених сільськогосподарські пристрої). Ольга Захарівна не відставала від чоловіка. За нею закріпилося стійке реноме чудодійної кухарки, яка, попри фамільні секрети, не боялася поділитися своїми основними рецептами, за що сільські господині були їй дуже вдячні. Взагалі подружжя Філінюків в Шекеринцях було в пошані. Воно додавало до загальної місцевої атмосфери неповторні риси фамільної щедрості, гостинності, душевної краси, готовності завжди прийти людям на допомогу. Все це батьки намагалися прищепити своїм чотирьом дітям.

Анатолій і нині пам'ятає, як у їхній родині шанувалися українські народні традиції і звичаї, особливо задушевна народна пісня, яка пробуджувала найглибші почуття, була зв'язком з минулими поколіннями, а її мелодика засвідчувала про неабиякі музикальні якості виконавців. В сім'ї багато читали, книга, чи то казка, чи оповідання для дітей (їх брали зі шкільної і сільської бібліотек, купляли в подарунок), ставала потребою для молодших. Популярним заняттям стало колективне родинне прослуховування радіопередач «Театр перед мікрофоном», які містили записи із національної фонотеки різних драматичних творів, передусім класичних (п'єси і поеми Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Ольги Кобилянської, Михайла Старицького, Лесі Українки та інших) у виконанні відомих майстрів української сцени. У такі години бриніло хлоп'яче серце, душа наповнювалася дивними відчуттями – світ українського поетичного і прозаїчного слова зачаровував, хоча і містив чимало незбагненого, яке через роки і десятиліття заставить шукати правдиві відповіді. Історичні сюжети почутих драматичних творів особливо подобалися Анатолію, розвивали його широку фантазію, яка переносила хлопця, зокрема, в часи гайдамаччини, надіяла його роллю захисника пригнічених тощо. В родинному колі старші розповідали про своїх пращурів, виокремлювали у таких словесних портретах найбільш характерні риси, які подобалися дітям, а ті пишались своїм родою, ставилися до своїх померлих прадідусів і прабабусь, як святих. Коли діти підросли Юрій, Володимир, Анатолій і Людмила, засвоївши попередні родинні уроки, самі взялися за колективне голосне читання, практикували переказ прочитаного кожним. Так народилося «родинне змагання»: хто прочитає більше. Анатолій виявився серед лідерів, бо упродовж років зумів опанувати сотні творів, які виходили за межі навчальних програм з української та російської літератур. Батьки, які добре знали ціну колгоспної повсякденності (пережили лихоліття Великої Вітчизняної війни, голодомори, інші випробування), важкому сільському укладу життя, тому намагалися спрямувати дітей до світла знань і науки (серед сільських жителів поширеним тоді було переконання, що краще

майбутнє молодой людини прямо пов'язано із якісною середньою, середньою спеціальною та вищою освітою).

Анатолій навчався легко і з цікавістю. Завжди старанно виконував домашні завдання, на уроках був уважним, зосередженим, ловив кожне слово улюблених педагогів. Із вдячністю він нині згадує свою першу вчительку Любов Федорівну Бойко, яка віддавала першокласникам усю себе, була для них другою матір'ю, вчила читати, каліграфічно писати, розповідати про навколишній світ, бачити в ньому головне і другорядне. Попри загальні педагогічні вимоги і настанови, вона вибудовувала свою модель спілкування з кожним учнем, залежно від рівня його розвитку і умінь, тих чи інших моральних якостей. Кожне її слово сприймалося як незаперечна істина, кликало до дії, пізнання невідомого і мало пізнаного. Такою залишилася у пам'яті багатьох своїх вихованців ця талановита і трудолюбива учителька.

Ставши учнем базових класових, Анатолій полюбив тих педагогів, які забезпечували навчання з окремих предметів: Ганну Іванівну Токарчук (вчительку математики), Катерину Романівну Котович (географії), Ганну Никифорівну Близнюк (біології та хімії), Лідію Яківну Тернавську (української мови і літератури), Ніну Іванівну Охрімчук (російської мови і літератури), Любов Петрівну Білик (фізики), Дмитра Йосиповича Карпенка (історії), Олександра Антоновича Тернавського (праці) і Володимира Павловича Бригаренка (фізвиховання). «Грозою» для учнів був директор школи Іван Андрійович Білик, під личиною суворості і вимогливості приховувалася ніжна душа педагога-патріота, який вболівав за всі шкільні справи, навчав дітей німецької мови, якою володів досконало.

Шкільне середовище втягнуло Анатолія у всі основні сфери життя учнівського колективу. Разом зі своїми друзями і товаришами він віддавав спортивним заходам, які проводилися у школі і серед сільських мешканців, захищав спортивну честь закладу і населеного пункту на районних турнірах. Але більше часу він витрачав на підготовку до участі в предметних олімпіадах у райцентрі, на яких разом з іншими шкільними лідерами посідав високі рейтингові місця. Навчаючись на відмінно з усіх предметів, найглибші знання виявляв з гуманітарних дисциплін. У старших класах займався журналістикою – писав невеличкі замітки про життя сільської громади для районної газети «Колгоспне життя» (згодом цей орган отримав іншу назву – «Зоря Надгориння»). Невеличкі гонорари, які отримувала «шкільна знаменитість» (так сприймали його в учнівському колективі), йшли на придбання дешевих книг для домашньої бібліотеки, ласощі тощо. Навчання, зайняття спортом, дописуванням доповнювала постійна допомога батькам у підсобному господарстві. І не тільки. Старшокласником він навесні, влітку і восени працював на колгоспному току, разом із дорослими заготовляв силос сіно, обробляв і збирав буряки, кукурудзу, картоплю. Тож сміливо можна стверджувати, що із громадської трудової діяльності Анатолій мав не те ще п'ятірки, а був яскравим взірцем для своїх однолітків, чим надзвичайно пишали-

ся батьки, вся його велика родина. Працелюбність, чесність, пошану до односельців вважали тоді вірним компасом у просуванні молоді ведичезним, дуже складним і непередбачуваним життєвим морем, у якому ніхто не був застрахований від негоди, різних несподіванок і «штормів».

Здібному і чемному юнакові, наділеному кращими рисами свого покоління, педагоги-наставники пророкували світле майбутнє, пов'язане із здобуттям вищої педагогічної освіти. Після гучного випускного вечора наприкінці червня 1970 року, де йому відкрито адресували компліменти і сподівання на професійний прорив, виявилось, що «зірка» не перейшла на вищу орбіту. Хтось почав було припускати, що, мовляв, «не доріс до вишу», «не знайшлося вольових якостей», і лише рідні знали – не поїхав Анатолій на вступні іспити до Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (а документи у приймальну комісію все ж подав) через серйозну хворобу матері (як було їхати за дві сотні кілометрів, коли та, яка дала йому життя, співала коліскові, вкладала у нього усю свою материнську природу, була у такому важкому стані). Тож залишився у селі, з чого не робив жодної трагедії, хоча відчував себе дещо ущемленим (кілька його друзів-однокурсників, не маючи подібних проблем, зуміли пройти через конкурсні випробування і стати студентами різних інститутів). Вступати до вишу вирішив наступного року.

А тим часом, аби бути при справі, записався до колгоспної будівельної бригади, де було чимало молоді і старших. Роботи вистачало. Вчився вибудовувати здорові свої трудові відносини в трудовому колективі, виконувати різні доручення, наряди, вчасно звітуватися про доведені йому норми виробітку. Тож не випадково, у досвідченого бригадира був на гарному рахунку, не раз ставив його у приклад іншим. Щоб не бути бездіяльним, коли сезонні будівельні роботи завершилися, вирішив здобути шановану на селі професію водія. Родинна рада схвалила вибір. Так Анатолій опинився у Білогірській школі ДТСААФ. У своїй групі однолітків, які щоденно вивчали теорію і матеріальну частину вантажівок, правила руху, а згодом приступили до вироблення практичних навичок, він виділявся цілеспрямованістю, наполегливістю працьовитістю, був серед кращих. Про це не раз заявляли його наставники. Отримавши водійські права, юнак навесні 1971 р. розраховував перейти із будівельної бригади до автопарку, який щороку приростав. Утім, його плани різко змінив міністр оборони, закликавши усіх здорових 18-річних парубків виконати конституційний обов'язок перед батьківщиною і піти на службу до збройних сил країни.

Строкову військову службу проходив на Балтійському морі, в бригаді ракетних катерів (технічний профіль матросів тут був дуже доречним). Розумного, ініціативного, дисциплінованого українського хлопця, з позитивною енергетикою, високими моральними якостями й загостреним почуттям відповідальності, командири помітили відразу. А ще вони відзначали його вперте бажання вчитися, захоплювалися його високою активністю на заняттях з бойової

і політичної підготовки, де він став відмінником, лідером серед матросів весняного призову першого року служби. Не стали винятком і два наступних роки флотського життя: зростала майстерність з військової спеціальності, раптово оголошені навчальні тривоги і планові флотські навчання давали змогу перевірити бойові вміння підрозділу загалом і кожного його члена, зокрема, фізичну витривалість тощо. За цими якостями Анатолій був попереду, його ставили у приклад. Не випадково тричі отримував відпустки для поїздки до рідних. Батьки дуже пишалися і письмовими подяками командування за виховання сина (про це знало все село), і отриманим званням старшини, і нагрудними знаками, яких щоразу більшало і які бачили односельці на його престижній уніформі під час коротких відпусток. Згадуючи ті роки, Анатолій Григорович не раз наголошував, що флот для нього став школою мужності, загартовування, випробування. Добре і тепле слово він адресує своїм командирам, які стали для нього і його флотських побратимів другими батьками, вчили знаходити вихід з будь-якої нештатної ситуації, за різних обставин знаходити рішення, які мають забезпечити успіх. Ці уроки ветеран флоту засвоїв на усе життя, послуговується ними і досі, намагається привити їх своїй багато чисельній армії послідовників (студенти, магістранти, аспіранти). Напередодні мобілізації, військовослужбовцям із завершеною середньою освітою, які найбільше відзначилися у морських походах і отримали найвищі флотські результати, видали цільові направлення на навчання до престижних вишів країни. У документі на ім'я Анатолія Філінюка значився юридичний факультет... Московського державного університету імені Михайла Ломоносова. Про таке мріяли тисячі і тисячі випускників школи. Здавалося, відтепер доля сільського хлопця із Хмельниччини круто поверне в бік юриспруденції. Та сталося зовсім по-іншому. Демобілізований старшина не мав бажання ставати юристом. Про це він заявив у сім'ї. Батьки не перечили синові. Середній брат Володимир, який був студентом-заочником Кам'янець-Подільського педагогічного інституту і до думки якого прислухався молодший Анатолій, радив йти по його стежі. Коли поділився з сільськими педагогами своїми сумнівами, то отримав від них пораду не зраджувати давній мрії і стати вчителем історії.

У червні 1973 р. успішно склав вступну іспити, але через не добраних 0,5 бала, на жаль, не пройшов за конкурсом і не став омріяним студентом. На долю не нарікав (що сталося – те й сталося!), бо розумів, що просто не встиг більш якісно підготуватися до вступних випробувань (для цього просто фізично не вистачило часу після демобілізації). Життєво загартований юнак не опустив рук, взявся повторювати навчальний матеріал із вступних іспитів. Але щоб при цьому не бути «білою вороною» (у селі ніхто без роботи не був апріорі), вирішив освоювати професію сільського водія, міцно стати на ноги. У правлінні колгоспу його пам'ятали ще з до армійського періоду, тож прийняли з радістю і відразу вручили йому вантажівку, а згодом перевели на більш престижну посаду обліковця тракторної бригади (просто був потрібний

чесний і тямущий працівник). Ні для кого із його односельців не було секретом, що 21-річний юнак, який наполегливо трудився у сільгоспартглі і надавав велику допомогу батькам у підсобному господарстві, у вільний час студіює шкільні підручники, робить відповідні конспекти, наполегливо повторює їх, консультується у своїх колишніх наставників-педагогів.

Рік підготовки збіг швидко, і знову приймальна комісія того ж вишу. На цей раз абітурієнт не упустив свого шансу. У підсумку набрав таку суму балів, яка на два пункти перевищила необхідну для зарахування. Звістка про це наповнила душу 22-річного юнака теплом. Він не боявся, що поруч з ним і такими, як він (тоді відсоток «стажників» на історичному факультеті був досить високий), навчатиметься й частка «свіжих» випускників, які не встигли розтратити знання. У себе вірив, бо звик у кожен свій крок на шляху до сходження вкладати працю, працю і ще раз працю. Іншої філософії не приймав. З нею він дружить і понині.

Першокурсники за віковим складом і життєвим досвідом і справді виявилися пістрявими. Анатолій відразу потрапив до групи «авторитетів», адже міг надати своїм молодшим товаришам чимало корисних і цінних порад. На його допомогу у становленні колективу першокурсників небезпідставно сподівався декан факультету 36-річний доцент Анатолій Копилов. Ці надії студент-стажник виправдав у повній мірі. Крім морального впливу на однокурсників, він був для них щоденним прикладом у навчальній, науково-дослідній і громадській роботі. У журналі академічної групи проти його прізвища стояли одні відмінні оцінки. Починаючи з першої екзаменаційної сесії, отримував найвищі відзнаки, тож стипендії завжди отримував підвищені. Його знали працівники читальних залів і навчальних кабінетів, бо покидав приміщення за кілька хвилин до їх офіційного закриття. Його бібліотечні читацькі формуляри були чи не найбільш «пухкими» – опрацьовував не тільки базову, а й додатково рекомендовану літературу. А ще захопився науковою періодикою, якої у ті часи виш отримував чимало з Москви, Ленінграда (нині – Санкт-Петербург), Києва, Харкова, Львова, Дніпропетровська та інших університетських центрів країни. За короткий час навчився лапідарно фіксувати прочитане, виділяти у ньому головне, належно підсумовувати (на це витрачав багато часу, часто засиджувався допізна). Тому його виступи на семінарських заняттях, засіданнях наукового гуртка виділялися логічністю, змістовністю, науковістю. Його ім'я було на устах студентів різних курсів, викладачів-наставників. Коли постало питання про делегування кращого з кращих на зліт відмінників вишів і середніх спеціальних закладів до Москви (1977 р.), то ні в керівництва закладу, ні в студентських молодіжних структурах не було сумніву, хто матиме таку честь – одноставно обрали Анатолія Філіюка. Вийшов парадокс: відмовившись свого часу від навчання у столиці, він через роки все-таки прибув до неї, але вже не в ролі абітурієнта, а найкращого студента українського вишу, який був готовий на всю країну поділитися своїм набутим досвідом оволодіння професією

педагога, розповісти про тернисті стежки наукового пізнання, без якого не мислив свого майбутнього, про участь у багатогранному студентському громадському житті (контроль за трудовою дисципліною і якістю навчальної праці студентів, різноманітні трудові і гуманітарні акції, шефська допомога, студентські будівельні зағони тощо). Відповідно до тодішніх правиа, одного із найкращих студентів-випускників, який вмiло поєднував навчальну, науководослідну і громадську роботу, рекомендували на найвищу в країні Ленінську стипендію. У 1977-1978 навчальному році її лауреатом став студент-історик Анатолій Філінюк.

Серйозною складовою цього успіху були наукові здобутки, які вже тоді розглядалися як вияв потенціалу і схильності до зрілої науково-дослідної роботи. На факультеті було небагато тих, хто з року в рік брав участь у всесоюзних і всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт із суспільних, гуманітарних і природничо-математичних наук. І як справедлива відзнака за цілеспрямованість, наполегливість, уміння розібратися під керівництвом факультетських керівників у складних наукових питаннях і належно оформити отримані результати були отримані високі нагороди – дипломи III, II і I ступенів. Працюючи з першого курсу навчання у науковому гуртку під керівництвом досвідченого доцента Олександра Степенка, прилучився до такої бажаної і значною мірою утаємниченої роботи з архівними документами. Виконана таким чином курсова робота про колективізацію сільського господарства на Поділлі виявилася унікальною (абсолютна більшість студентів обмежувалася науковими працями і опублікованими документами і матеріалами), була визнана зразковою, а її виконавець, який не шукав легких шляхів, отримав найвищу оцінку.

Ще одним суттєвим кроком у науковому сходженні стало запрошення відомого студента до авторської колективи (керівник – доцент Володимир Кулаєв) із написання праці, присвяченій історії молоді в контексті колективізації сільського господарства регіону. У цій відповідальній справі прислужився попередній досвід роботи з архівними документами. І як нагорода та дороговказ на майбутнє – перша в житті молодого автора наукова публікація у вигляді брошури, яка була поширена на території Хмельниччини і принесла йому заслужене визнання. Утім, студенту, який мав скромну вдачу, цей успіх голови не запаморочив. Звісно, було приємно усвідомлювати, що подібними здобутками могли похвалитися лише окремі товариші-студенти (у ті часи друк наукової продукції був під строгим контролем спеціального органу, який мав центральну, республіканські і обласні структури), але робити з цього культ талановитий студент, до честі його, не намагався.

Великою науковою школою для Анатолія стала робота над виконанням дипломного проекту (у ті часи студенти їх виконували не обов'язково, а лише за бажанням, зменшуючи собі у підсумку кількість випускних державних іспитів). У цій справі він заручився підтримкою загального улюбленця усієї факультетської молоді, визнаного метра професора Леоніда Коваленка. Буваючи у нього

дома, консультиуючись щодо вибору теми дослідження, зійшлися на експансіоністських планах гітлерівської Німеччини щодо України. Оскільки Леонід Антонович не був фахівцем з цієї проблеми, то, як завідувач кафедри всесвітньої історії, порекомендував на керівника 42-річного доцента Володимира Газіна, який тоді виходив на захист кандидатської дисертації, присвяченої боротьбі німецького імперіалізму за відновлення втрачених позицій в Центральній Європі після Версальського договору (1919-1933 рр.). Крашу кандидатуру годі було й шукати. Та й Володимир Прокопович не заперечував проти такого дипломника. Заглибившись у тему, шукав все нові і нові видання, які могли б суттєво розширити фактографічне поле роботи, сприяли б глибшому теоретичному осмисленню зібраного матеріалу. За згоди професора Коваленка пощастило попрацювати у його унікальній домашній науковій бібліотеці, отримати літературу із книгозбірні наукового керівника, побувати у сусідніх містах, де функціонували історичні факультети. Виконана робота на ті часи відповідала високим стандартам і, за свідченням офіційних рецензентів, мала низку характеристик, які свідчили про її часткове входження у дисертаційне поле (такі прецеденти уже були факультеті в попередні роки і пов'язувалися з іменами Валерія Смоля, Валерія Степанкова, Юхима Латера, Анатолія Опрі, Івана Рибак, Руслана Постолювського, Геннадія Бондаренка, Ольги Шеремети, Сталіни Куліньської, Михайла Алещенка, Василя Романюка, Валерія Гринчуцького та інших талановитих студентів-випускників). Нагородою за високий науковий рівень дипломної праці стала рекомендація вченої ради вишу її виконавцеві для вступу до аспірантури з історичних спеціальностей.

Здавалося, шлях в науку відкритий, залишалося у звичному відповідальному стилі засісти за монографією і конспекти, підготувати на базі захищеної дипломної роботи ґрунтовний науковий реферат, скласти успішно вступні іспити і пройти співбесіду з науковим керівником тієї установи, при якій функціонує омріяна аспірантура. Але і на цей раз його доля взяла тайм-аут. Ініціатором стала, як не дивно, *alma mater*. На той час звільнилася вакансія секретаря комітету комсомолу вишу і 0,5 ставки асистента загальноуніверситетської кафедри історії партії. Керівництво закладу опинилося перед вибором – відпустити здібного випускника до аспірантури, чи запропонувати йому викладацьку і громадську виборні посади (за Анатолієм міцно закріпився імідж молодіжного лідера, який у студентські роки був комсоргом групи, членом комсомольського бюро факультету, заступником секретаря комітету комсомолу, а під час літніх канікул працював комсоргом, комісаром і командиром студентських будівельних загонів інституту, комісаром зведеного міського буд загону студентів, у впертому суперництві завойовував разом з товаришами почесні трофеї, зокрема колективну медаль «За освоєння цілини»). Зрештою, вирішили залучити перспективного молодого науковця до вишівського життя, а здобуття наукового ступеня порекомендували перенести на кілька років згодом. Звісно, хотілося зробити швидкий стрибок у на-

уку, але Анатолій добре засвоїв уроки свого попереднього життя і вирішив не йти всупереч позиції адміністрації (ректором тоді працював колишній декан історичного факультету Анатолій Копилов). Тим часом самотужки взявся за опанування трьох кандидатських іспитів, програма яких базувалася за університетськими курсами. Згодом ці випробування успішно пройшов. Зав'язалися контакти з київським професором історії Миколою Березовчуком, який готовий був взяти здібного кам'янецького науковця під своє потужне крило. Але і на цей раз плани довелося відкласти. Через не стачу офіцерів (чимало їх загинуло в Афганістані) Анатолія Філінюка закликали на дворічну офіцерську службу до збройних сил країни.

Так професійна доля зробила поворот на 180 градусів, а розігріті наукові плани почали поступово остигати, хоча і сильно не втрачали актуальності (у неважкій шкіряній офіцерській сумці, яка тимчасово прийшла на зміну важкенькому викладацькому портфелю, знаходилося місце для кількох монографій, які військовослужбовець при першій ліпшій нагоді виймав і опрацьовував під конкретне персональне цільове завдання – конспект розділу, підготовка статті чи обґрунтування теми майбутньої дисертаційної роботи). Про це знали далеко не всі. Тому чимало колег по службі вважали, що завжди дисциплінований, відповідальний, підтягнутий молодий офіцер, який наділений живим інтелектом, умінням знаходити нестандартні рішення у різних штатних і позаштатних ситуаціях, заохоче продовжити кар'єру у війську, де легше вирішуються соціальні питання і є можливість опанувати високі управлінські посади. Саме на це були спрямовані непоодинокі зацікавлені розмови з боку старших командирів незадовго до завершення терміну другої військової служби. Анатолій Філінюк дякував за довір'я і ... делікатно відмовляв, намагаючись не образити тих, з ким два роки, день у день, ділив плац, ідально, нелегку офіцерську долю. При цьому нікому не повідомляв, що ще за півроку до закінчення його служби тихцем подав документи в аспірантуру Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Було це навесні 1982 р. А наприкінці літа йому надійшов виклик на навчання до столиці республіки, який міг появитися ще 4 роки тому...

Науково-педагогічна праця поглинула Анатолія всеціло. З науковим керівником Леонідом Гайдуковим обговорював усі найважливіші аспекти дисертації, присвяченої реалізації принципу єдності політичної і господарської роботи в управлінні економікою України в роки десятої п'ятирічки, виробляв оптимальну структуру роботи. Коли тему затвердили на засіданні кафедри, рух до мети пішов ще швидше. Глибоко опрацьовував праці науковців, які мали відношення до проблеми дослідження, зайнявся вивченням документів з центральних і десяти обласних архівів України. Концепція шліфувалася щодня. А згодом почав з'являтися текст, який засвідчив, що аспірант на правильному шляху. Науковий керівник радів – його підопічний виявився надзвичайно організованим, серйозним і відповідальним дослідником. Тож не випадково, що за два роки він «поклав» завершену роботу йому на

стіл. З'явилися 6 наукових праць, у яких було викладено основні положення дисертації. За процедурою треба було доповісти на семінарі аспірантів. З цим завданням він блискуче справився. На засіданні кафедри робота отримала високу оцінку і рекомендацію до захисту. Не випадково, у 1984 р., коли Київський університет імені Тараса Шевченка відзначав своє 150-ліття, про аспіранта Анатолія Філінюка і ще чотирьох його колег по кафедрі розповідав друкований університетський орган в рубриці «Кращі з кращих. До ювілею КДУ ім. Т. Шевченка».

А далі була підготовка до доленосного засідання спеціалізованої вченої ради, на якому мали винести офіційний вердикт щодо дисертації та її автора. 21 червня 1985 р. ця подія відбулася. Одногослосно науковий форум присудив рішення про присудження здобувачу із Кам'янця-Подільського наукового ступеня кандидата історичних наук. Крім того, ухвалили рішення опублікувати текст захищеної роботи у вигляді монографії (на той час це було свідченням великої наукової ваги виконаної дисертації). Завідувач кафедри професор Василь Шевчук, який добре розумівся в людях і бачив перспективи розвитку молодого науковця запропонував йому не змінювати столичної прописки і залишитися на кафедрі спочатку старшим викладачем. Досвідчений вчений переконував, що у Києві можливості для подальшої науково-дослідницької праці набагато більші, ніж у периферійних містах. Та й адміністративних посад вистачає. Спокуса була велика, але все єство тягнулося до старовинного Кам'янця-Подільського, де знайшов себе і почувався вельми впевнено, де були його друзі і старші колеги (їм завдячував за свій професійний ріст), нарешті, сім'я, заради якої жив без вихідних, розпочинав свій робочий день о 6 годині ранку, коли значна частина аспірантської молоді бачила ранкові сні. Вирішальним у розв'язанні цього питання стала позиція керівництва інституту: воно звернувся до Міністерства освіти з проханням розподілити випускника аспірантури для науково-педагогічної діяльності у Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. Орган управління пішов назустріч ректорату, і Анатолію Філінюку вручили відповідний документ.

Так молодий кандидат наук повернувся до рідного вишу, де його чекали з нетерпінням (кожний викладач з науковим ступенем позитивно впливав на інститутський рейтинг в Україні, примножував науковий потенціал колективу). Навчаючись в аспірантурі, він серйозно збагатив свій науково-теоретичний і викладацький досвід, постійно шліфував педагогічну майстерність (за дорученням кафедри проводив заняття з вітчизняними і зарубіжними студентами, які користувалися успіхом у молоді, був керівником теоретичного семінару, де підвищували свій теоретичний рівень фахівці з вищою освітою), тож був готовий відразу приступити до праці.

В колективі Анатолія Григоровича зустріли як свого. Знаючи про його науково-педагогічні здібності, виявлені в попередній період роботи, кафедра відразу доручила йому повне академічне навантаження. Читав лекційний курс, проводив семінарські за-

няття, залюбки займався навчально-методичною роботою, знаходив час для виховних заходів зі студентами у поза навчальний час (йому став у пригоді досвід роботи з студентами Київського державного університету імені Тараса Шевченка). Активного викладача високо оцінювали у керівних органах, громадських організаціях інституту. Тож коли у 1986 р. проходила звітно-виборна профспілкова конференція викладачів і працівників, то частина делегатів виступила з ініціативою ввести А.Г. Філіюка до керівництва профспілкової організації. Після цього його обрали одностайно керівником профкому, відкривши шлях до ще більшого визнання. Перед молодим керівником постали різні проблеми життя спілчан – організаційні, побутові, культурно-оздоровчі тощо. Потужна пружина молодечої вдачі голови профкому, який взявся за вирішення комплексу питань, розправлялася у різних напрямках діяльності, але завжди в інтересах колективу, який ставився до свого профспілкового лідера з великою повагою. Він приймав десятки відвідувачів, вникав у їхні звернення і в залежності від складності прохав вибудовувати конкретний механізм вирішення. Жодної проігнорованої заяви, жодного піднятого питання без уваги, жодної ображеної гідності відвідувачів – таким був девіз спілчанського лідера, який з вдячністю згадують в колективі й нині. Вирішеними справами, які за рік праці разом з ректором А.О. Копиловим він залишив, було приведення в порядок і нарізання розчищеної землі коло Дністра під більш як 80 садо-городніх ділянок спілчанам, просування черги на отримання кооперативних квартир, організація доставки до закладу різних овочів за цінами виробника, вшанування ветеранів війни і праці тощо.

Наступного 1987 року, коли в країні набирав оберти горбачовська «перебудова», у житті Анатолія Григоровича сталася поворотна подія – його запросили на роботу до Хмельницького обкому Компартії України, де він спочатку працював інструктором, а через деякий час, як єдиний серед усіх працівників кандидат історичних наук, став на чолі сектору науки і освіти. Йому належало опікуватися всіма вищими, середніми спеціальними, професійно-технічними і загальноосвітніми навчальними закладами регіону, яких нараховувалося загалом більше тисячі. У першу чергу доводилося координувати роботу ради ректорів вишів, рад директорів технікумів і профтехучилищ, працювати з керівництвом обласного, міських і районних відділів освіти, а при потребі (така виникала не раз, особливо, коли з місць поступали різні сигнали – прямий наслідок політики демократизації і гласності в країні) – і з керівниками навчальних закладів. Словом, живої роботи було так багато, що вихідних днів майже не було. А якщо до цього додати ще й те, що сектору науки і освіти (разом із завідуючим всього два працівники) підпорядковували лікувальні й оздоровчі заклади регіону, то вимальовується справді надзвичайно складна ситуація, яка зовсім не залишала часу для науково-дослідної роботи. Справи вимагали активно роз'їжджати територією області не лише у зв'язку з проведенням тих чи тих заходів, реагуванням на сигнали та пе-

ревіркою окремих закладів. Окремо молодий керівник підрозділу турбувався про стан спорудження об'єктів культурно-освітньої сфери, особливо тих, графіки зведення яких явно порушувалися через неповне освоєння підрядними організаціями виділених державних капіталовкладень (по області їх нараховувалося більше десяти). За технічним боком справ не забував про основне – спілкування з людьми, з'ясування їх потреб, настроїв, міркувань щодо різних питань партійно-державної політики. Зокрема, постійні контакти з науковцями, освітянами давали змогу конкретизувати плани роботи сектору, вносити до них свіжі ідеї і пропозиції, яких тоді на місцях вистачало. Люди хотіли «виговоритися», розповісти про свої непрості проблеми, йшли на відвертість у спілкуванні з високим представником обкому партії (партійні очільники до них майже не спускалися), бо, по-перше, приймали його за «свого» (все-таки потрапив туди на роботу з трудового колективу вищу, де про кожного було повне громадське «досє», а в даному випадку цілком позитивне); по-друге, людям були відомі основні факти його біографії – однокурсники А.Г. Філінука після отримання дипломів про вищу освіту розїхались по різних педколективах області і з гордістю розповідали про свого іменитого товариша. Вони свідчили про «робітничо-селянське» походження, відсутність у його житті впливових родичів, знайомих партфункціонерів високого рівня, здатних замовити «де потрібно» слово і відповідно забезпечити просування кар'єрною драбиною; по-третє, їм імпував властивий 35-річному управлінцю простий і разом з тим діловий, ясний стиль спілкування, який не виходив за рамки рівноправності сторін, приниження гідності нижче стоячих, рішуче відкидав, на жаль, поширений тоді принцип «я начальник – ти дурень»; по-четверте, високу оцінку люди давали відкритості, чесності і справедливості завідуючого сектором, можливості обмінятися з ним думками в неофіційній обстановці, його врівноваженості і витривалості (не раз розмови тривали по кілька годин).

Розуміючи, що реальне життя ставить вимоги перебудувати діяльність усіх партійних органів з людьми, трудовими колективами не формально, молодий управлінець задумувався про доцільність використання старих методів, які, зокрема, заставляли вишукувати дрібні, часто несуттєві упущення в роботі керівників різних навчальних закладів. Все це нагадувало прискіпливість, дріб'язковість, другорядність. А хотілося, у першу чергу, ставити для вирішення серйозні, принципові питання, вибудовувати дійовий механізм їх розв'язання не лише через мобілізацію внутрішніх ресурсів, а й при допомозі центру, який чим більше, то все очевидніше усувався від допомоги, не завжди прислухався до думки з місць. Не раз доводилося захищати від необґрунтованих нападів і несправедливої критики авторитетних вчених, вчителів-новаторів, простих працівників.

Анатолій Григорович, згадуючи ті непрості часи, зовсім не шкодує, що багато часу потратив на відвідини трудових колективів. Саме у цьому він вбачав джерело наповнення реальної по-

літики повноцінним людським змістом. За його активної участі розвивалося, зокрема, освітнє життя: в структурі вишів відкривалися нові факультети (їх потрібно було санкціонувати на рівні керівництва області), появлялися нові профтехучилища, дитячі садочки, а діючі виші отримували нові приміщення, що позитивно впливало як на підготовку кадрів, так і розвиток наукових досліджень. Оновлювалася спортивна база. Значна кількість працівників вищої школи, отримавши квартири, поліпшила свої житлово-побутові умови.

Попри це, партійне життя України змінювалося в бік плюралізму. Національно-політичний рух, який набрав серйозних обертів, не сприймався вищим керівництвом країни, що, як показало недалеке майбутнє, було величезним прорахунком. Відповідні настанови давалися на місця, де комуністам, партійним функціонерам різного рівня потрібно було, як в старі часи, «стримувати» активність Народного руху України за перебудову, дискредитувати його членів, послаблювати їх вплив на масову свідомість. Виборувати такі настанови погоджувалися не всі. Став перед вибором і Анатолій Григорович, який, перебуваючи на стажуванні в ЦК Компартії України (там він слухав виступи перших осіб республіканської парторганізації), для себе зробив чимало висновків щодо тодішньої ідеології і партійної практики. Як вчений, він добре розумів, що мирними засобами «перемогти» народний рух не вдасться (відповідних уроків історії міг навести чимало), а щодо застосування силових методів, то гуманіст за природою і вихованням, педагог за фахом їх просто не сприймав. До того ж, йому імпонувало чимало з тих домагань, які рухівці формулювали в інтересах українського народу (по Хмельницькому він знав багато з них особисто, не раз спілкувався, підтримував людські стосунки). Зокрема, він відверто підтримував вимогу досліджувати так звані «білі плями» української історії, повернути в історичну пам'ять українців видатні імена сотень діячів, на які в часи ідеологічного розгулу було несправедливо накладено табу.

Тривалі роздуми сам-на-сам, осмислення ситуації в країні, а також різні передчуття все більше схилили Анатолія Григоровича до зміни його місця роботи. Звісно, такий крок було зробити нелегко (багато рядових комуністів могли тільки мріяти про таку партійну кар'єру!), до того ж йому був добре відомий неписаний закон – тобі довірили бути в органі керівництва, то ти цінуй, шануй його, служи партійній справі, справно виконуй усі офіційно покладені обов'язки і поточні доручення, не щади власного здоров'я, а партія тебе оцінить. Що ж стосується добровільного виходу з команди, то такої практики ще не було. Примусово покидали ті, хто не справлявся з дорученим напрямом роботи, допускав аморальність, компрометував партійне членство. І все ж, 1989 року наважився піти на прийом до другого секретаря обкому партії Володимира Новака і коротко обґрунтувати своє бажання повернутися до науково-педагогічної діяльності. Подібних прохань керівництво обласного комітету партії ще не отримувало, тож довго думало,

як поступити. З одного боку, знали заявника як добре організованого, відповідального, високопрофесійного працівника, якому можна було довірити різні ділянки роботи в межах освітянського напрямку, цінували за наполегливість, працьовитість, оперативність, обґрунтовано прогнозували його подальше кар'єрне зростання (відзначали й те, що навесні 1990 р. виборці Ізяславського району обрали Анатолія Григоровича на альтернативній основі депутатом Хмельницької обласної ради, колеги-депутати довірили йому бути заступником голови постійної депутатської комісії з питань освіти, науки, культури та мови), а з іншого, було трудове законодавство, яке передбачало подібний крок молодого працівника. Роздуми затягнулися, очевидно, були й консультації на рівні апарату ЦК КПУ. І лише через рік, восени 1990 року секретаріат обкому Компартії України пішов назустріч.

Керівництво Хмельницького обласного інституту удосконалення вчителів, яке взяло курс на збільшення прошарку викладачів з науковими ступенями і вченими званнями, відразу запропонувало знаному в обласному центрі науковцю перейти на роботу до цього закладу і очолити новостворену кафедру суспільних наук. Доводилося працювати з нуля. Виділену кафедрі кімнату довелося спочатку умеблювати, створити робочі місця для кожного члена. Наступними кроками стали створення бази діловодства, вироблення довго- і короткотермінових планів діяльності. Але проблемою номер один була кадрова. Попри наявність досвідчених педагогів-суспільників, які успішно забезпечували підвищення кваліфікації учителів різних спеціальностей, молодий завідувач взявся підвищувати кількість дипломованих науковців. І вже через два роки тут працювали 4 кандидати наук, що значно підвищило вагу осередку в інститутському житті. Кілька перспективних членів кафедри підтримали програму свого керівника і взялися за виконання дисертаційних тем.

Щодо основної роботи з підвищення кваліфікації учителів історії шкіл області, то роботи було непочатий край. Після проголошення незалежності України треба було довести до кожного шкільного історика нові навчальні програми з вітчизняної історії, дати і роз'яснити йому ті нові навчальні матеріали (друкувалися вкрай обмежено!), які кардинально міняли бачення усієї української історії, втрачали свою минулу заідеологізованість і в порівнянні з попереднім змістом мали, по суті, революційне значення. Тож крім лекцій для вчителів, які прибули навчатися до інституту, треба було реалізувати широку програму охоплення тих шкільних істориків, які залишалися на місцях. У зв'язку з цим було проведено десятки семінарів у різних районах Хмельниччини, які проходилися на базі відділів освіти, методичних кабінетів і навіть загальноосвітніх навчальних закладів. Інтерес з боку учителів до цих корисних заходів був величезний! Вони високо оцінили нові методологічні підходи до розуміння історичної минувшини, віддавали належне високій професійній майстерності своїх лекторів. Популярністю користувався розроблений кафедрою 40-годинний лекційний курс історії україн-

ської культури, який вперше давав цілісне бачення культурного процесу українців, який тривав більше 1000 років.

Кафедра виступила ініціатором проведення в області різноматичних наукових форумів, які додали їй і завідуючому, який був на вістрі цієї роботи, визнання. Лише у 1993-1994 рр. на високому рівні провели одну міжнародну та всеукраїнські науково-практичні конференції, які були присвячені 500-річному ювілею обласного центру, голодомору на Хмельниччині та проблемам історії волинського регіону. На заходи прибуло чимало зарубіжних і вітчизняних дослідників, виступи яких підтвердили їх високий науковий рівень. Чимало молодих науковців і учителів успішно дебютували на цих форумах, а й у колишніх колег, які працювали у Кам'янці-Подільському. З багатьма із них у нього залишилися теплі людські стосунки, ділові і наукові контакти, які допомагали у вирішенні різних питань діяльності кафедри. В пединституті він бував не раз. Заручався підтримкою ректора Анатолія Олексійовича Копилова у проведенні спільних заходів, науково-методичної допомоги з боку колективу, брав участь в роботі державної експертної комісії на історичному факультеті, де його приймали особливо тепло. У розмовах із керівником вишу був відвертим, наголошував на складних проблемах роботи, ділився своїми планами щодо активізації наукового життя (це, щоправда, виходило за межі його компетенції). І коли в колективі відбулися кадрові зміни, після яких залишилося вакантним місце проректора з наукової роботи, то А.О. Копилов, який дуже добре знав свого колишнього студента і колегу, цінував за допомогу, надану ним вишу під час «обкомівської діяльності», бачив його певні наукові здобутки в скромних умовах інституту післядипломної освіти (лише у 1990-1994 рр. він зумів опублікувати два десятки наукових і навчально-методичних праць, стати відповідальним редактором чи членом редколегій 8 наукових збірників), вирішив запропонувати йому вакансію, будучи упевненим, що з цієї роботою він успішно справиться.

Для Анатолія Григоровича пропозиція виявилася несподіваною. Укоренившись в обласному центрі (мав цікаву роботу, дружина працювала поруч в інституті, донечки були прив'язані до школи і дитячого садочка, сім'я проживала у затишній квартирі, поза роботою спілкувався з надійними друзями), він і гадки не мав, що доведеться робити реверс у бік Кам'янця-Подільського, де на перших порах обіцяли не квартиру, а лише секцію у гуртожитку. Рішення приймав разом з дружиною Любов'ю Феодосіївною. Зважували всі «за» і «проти», згадували скільки разів у трудовій діяльності глави сімейства мали місце зміни, пов'язані з переходом то на вищу, на нижчу роботу. На долю не нарікали, бо ба-

зові цінності в їх відносинах завжди були на висоті – кохали посправжньому, народили у щасливому шлюбі двох славних донечок, яким віддавали усіх себе, берегли сім'ю, дружили і товаришували, як справжні інтелекти, наділені не лише зразковим ставленням до тих, хто поруч, а й умінням прийти у потрібний час на допомогу. Думалося, як починати на новому місці у 40-річному віці, як сприймуть старі і нові колеги повернення до того закладу, де власне залишилося найкраще у їх житті – студентська юність, створення сім'ї й родинного гніздечка, сходження до науки, викладацької кар'єри, стрибок у загадкове майбутнє. Спокійні передчуття, а також віра у краще знівелювали неспокій, усі сумніви й покликали у дорогу до нової праці, яка вимагала координувати один з найбільш пріоритетних напрямів у роботі вишу – науково-дослідну сферу, у якій новачком не був. За його плечима був великий життєвий, організаційно-управлінський та науково-педагогічний досвід, чималі здобутки у науковій діяльності (майже 60 наукових і навчально-методичних праць).

Глибоко проаналізувавши стан вишівської науки, молодий проректор побачив чимало резервів для поліпшення її показників. Його явно не влаштувало те, що, наприклад, за 1994 р. 10 докторів і 146 кандидатів наук разом із 144 науково-педагогічними працівниками, які не мали наукових ступенів і вчених звань, опублікували всього 313 наукових і навчально-методичних праць. Виходило, що на 1 викладача в середньому припадала лише одна опублікована робота. Та й щодо якісного складу викладацького колективу були свої міркування (думалося про серйозне збільшення кількості спеціальностей у вишівській аспірантурі, направлення до аспірантури визнаних наукових центрів України здібної молоді тощо). Ці та інші питання він погоджував з керівником вишу. Важливо було ширше залучати до розгортання науково-дослідних робіт різні форми фінансування. І вже незабаром, після того як проректор із виробленими ним чіткими формальними обґрунтуваннями побував у Міністерстві освіти і науки і захистив кожний пункт, кількість вишівських наукових проектів, які взявся фінансувати керівний освітянський орган України, збільшилася із 2 до 12. Це була перша перемога, яка значно інтенсифікувала науково-дослідний процес у закладі. Паралельно було розширено спектр господарсько-договірної тематики, що забезпечило ріст матеріального стимулювання майже 70 учасників НДР.

З метою виконання наукових проектів разом з академічними вченими було ініційовано створення відповідних структур. Перша із них постала 1 червня 1995 року. Спільно із Інститутом історії України НАН України (директор – випускник вишу, академік В.А. Смолій) було створено Центр дослідження історії Поділля (керівник – професор Л.В. Баженов). До кінця року запрацював науково-дослідний центр (керівник – професор П.Є. Ткачук), створений спільно з Інститутом української мови НАН України.

Для підвищення ефективності виконання науково-дослідних проектів проректор ініціював розширення мережі науково-дослід-

них лабораторій, зокрема з етнології, літературного краєзнавства, психологічного тренінгу, соціальної педагогіки, термоелектрики, теорії і методики фізичного виховання та спортивного тренування, гендерних профілактично-оздоровчих технологій, теоретико-методологічних засад дошкільного виховання і початкової освіти. Крім них, запрацювали Центр регіональних економічних досліджень, науково-виробничий центр «Фізична лабораторія» та соціологічний центр. Станом на 2002 р. в закладі працювали 3 науково-дослідні центри і 9 науково-дослідних лабораторій. Згодом ці показники зросли відповідно до 7 і 14 (2006 р.).

Кількість спеціальностей в аспірантурі невинно зростала, і у 2003 р. досягла 14 (навчалися 80 осіб з різних вишів регіону за денною і заочною формами), 2006 р. – 16 (119 осіб). У 2004 р. відкрили докторантуру з історії України (у 2006 р. навчалися 6 осіб, які представляли провідні виші Хмельниччини). Збільшувалася кількість тих, кого університет направляв на навчання в докторантуру і аспірантуру різних вишів та інститутів НАН України і НАПН України (у 2003-2006 р. їх кількість становила 69 осіб).

Прагнучи вивести наукові дослідження на більш вищий якісний рівень, керівництво звертало увагу на підвищення ролі провідних вчених у внутрішньо університетському житті, зокрема, на формування і якісне функціонування наукових шкіл. Проректор з науки взяв під особистий контроль цей процес, намагався всіляко активізувати його, вивести на середній український рівень. Результати не заставили себе довго чекати. Вже у 2006 р. їх налічувалося 14.

Серйозна увага приділялася опублікуванню кінцевих результатів науково-дослідних проєктів. Молодий проректор зініціював створення власної поліграфічної бази (в Україні таких вишів, які мали свої видавничі потужності, нараховувалося не більше 10). Вже наприкінці 1994 р., задіявши різні продуктивні чинники, вдалося відкрити на базі фізико-математичного факультету інформаційно-видавничий відділ, який швидко почав завойовувати авторитет серед науковців. Це сприяло більш активній роботі із друку збірників наукових праць, навчальних посібників, монографічної літератури. У 1995 р. кількість наукових публікацій становила 562, 1996 р. – 594, 1997 р. – 720. За 2002-2006 рр. університетські вчені опублікували загалом 8586 наукових і навчально-методичних праць (в середньому 1717 щороку), зокрема 100 монографій, 19 підручників, 348 навчальних посібників, 383 методичні розробки, брошури, 141 науковий збірник. А в межах 1994-2006 рр. сумарна наукова продукція вчених вишу становила 13628 праць. Не випадково у 2005 р. університет в загальноукраїнському рейтингу з науково-дослідної роботи посів почесне 4 місце серед 26 педагогічних і «молодих» класичних університетів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України.

Університет у Кам'янці-Подільському ставав все більш популярним в Україні завдяки науковим конференціям, кількість яких стрімко зростала: у 1995 р. відбулося 7, 1996 р. – 9, 1997 р. – 11,

1998 р. – 9, 1999 р. – 12. Загалом за період 1995-2006 рр. заклад провів 185 таких наукових форумів, зробивши серйозний вклад у наукове життя регіону і України загалом. За результатами цих конференцій (сюди зараховані і студентські) видали майже 200 збірників праць. Наукова діяльність стала справді пріоритетною галуззю, до якої прилучилися всі без винятку науково-педагогічні працівники. Із своїх наставників брали приклад кращі студенти. Якщо у 2002 р. науково-дослідною роботою систематично займалися 2771 юнаків і дівчат усіх факультетів (71%), то у 2004 р. – 3112 (84%), у 2006 р. – 4236 (93%).

В університеті все частіше стали бувати іноземні вчені. Це досягнення стало предметом особливих гордоців проректора з наукової роботи. Зустрічі, засідання, жваві і відкриті обговорення різних наукових проблем, зокрема і організаційних, культурна програма – все це лягало на його плечі і очолюваної ним команди. Гості представляли Росію, Білорусь, Литву, Канаду, Фінляндію, Туреччину, Польщу, Молдову, США, Іспанію, Австрію, В'єтнам та інші країни. Ці контакти додавали авторитету закладові, засвідчували, що сюди приїжджали не для відпочинку, а для представлення своїх наукових поглядів, їх апробації, ознайомлення з досягненнями українських вчених. Справжнім святом єднання людей науки із багатьох країн світу стали представницькі наукові форуми, які проводилися в університеті по кілька днів і до яких науковий проректор мав пряме відношення. В університетській книзі відгуків зарубіжні вчені залишили сотні вдячних записів рідною мовою. Після від'їзду гостей доводилося певний час приходити «в себе» (втома була надзвичайною). Разом з тим усе цінне, корисне, помічене і підказане іноземцями він занотовував, вкладав у перспективні плани роботи, «спускав» на відповідні кафедри. Записник із адресами іноземців та їх контактними телефонами поповнювався після кожного такого форуму. А потім йшло електронне листування.

Керівництво університету всіляко підтримувало тих, хто займався виконанням дисертаційних робіт, через інформаційно-видавничий центр організували друк авторефератів їх досліджень, монографій. Це не могло не позначитися на ролі якісного рівня науково-педагогічних кадрів. Якщо у 1995-2001 рр., тобто за 7 років, було захищено 57 дисертацій (5 докторських і 52 кандидатських), то у 2002-2006 рр. (5 років) – 56 (6 і 50). Проректор з наукової роботи завжди дбав, щоб у закладі оперативно з'являлися публічні привітання ректорату всім «новонародженим» докторам і кандидатам наук. В результаті потужного приросту працівників з науковими ступенями і вченими званнями їх загальна кількість зросла у 2006 р. до 266 осіб (наприкінці 1994 р. їх було 156). Тож великі зусилля, які докладалися у цій сфері, приносили чималий «урожай», що якнайкраще позначалося на якості підготовки фахівців, свідчило про стабільну традицію університетського колективу, яка у наступні роки вивела його на провідне місце в регіоні (у 2012 р. університет за міністерським рейтингом посів почесне

14 місце із 33 в групі класичних університетів, випередивши набагато крупніших «співбратів» із міст-мільйонників). Серед вчених вишу троє стали лауреатами Державної премії України в галузі науки і техніки, що відразу засвідчило про надзвичайно високий рівень цих особистостей, неабиякий потенціал їх наукових шкіл.

Здавалося, що за активної ролі Анатолія Григоровича науководослідна робота братиме нові висоти. Утім, несподівано йому довелося зійти з цієї дистанції, виконуючи категоричні вимоги відомих лікарів. І знову, як не раз бувало у його житті, довелося приймати непросте рішення. Радився в сім'ї, ректораті, колі київських вчених (ще у 90-х рр. взявся за виконання докторської дисертації у вільний від роботи час), нарешті, з тими же таки ескулапами. Врахувавши висновок останніх щодо необхідності різкого зменшення навантаження і за підтримки керівництва Міністерства освіти і науки вступив до аспірантури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де під керівництвом академіка Валерія Андрійовича Смолія продовжив дослідження великої і складної наукової проблеми.

Резюмуючи свою науково-організаційну діяльність в університеті в 1994–2006 рр., екс-проректор наголосив, що науководослідна робота проводилася в органічній єдності з навчально-виховним процесом і одночасно виступала невід'ємною складовою та пріоритетною сферою розвитку колективу загалом. Це стало однією з найважливіших передумов зміни статусу педагогічного інституту спочатку на педагогічний, а згодом і класичний університет. Утім, на його переконання, для нових наукових здобутків потрібно була на державному рівні вирішити питання про створення сучасної матеріально-технічної бази досліджень, яка б відповідала світовим стандартам, належне матеріальне стимулювання праці вчених (у 2006 р. на наукові дослідження, які здійснював університет, держава виділила всього 150,7 тис. грн.).

Повернувшись зі столиці, у січні 2010 р. (на той час університет вже мав статус національного) керівництво запропонувало йому очолити кафедру історії України на історичному факультеті – найпотужнішому навчальному підрозділі. Досвідчений викладач взявся за розроблення і викладання таких нормативних курсів, як «Історія України кінця XVIII – першої половини XIX ст.», «Історія української культури» для студентів спеціальності «Історія» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спецкурс «Методика наукових досліджень з історії» для магістрантів-істориків. З цих дисциплін він розробив навчально-методичні комплекси. Підготував і видав 3 навчальних посібники для студентів історичного та інших факультетів. Високу оцінку отримав його посібник «Правові основи вищої школи» [42] для магістрантів різних спеціальностей, рекомендований Міністерством освіти і науки України для використання у навчальному процесі усіх вищих навчальних закладів нашої країни.

Студенти охоче відвідують лекції улюбленого професора, вчать-ся у нього наукової аналітики, розуміння причинно-наслідкового зв'язку між фактами і подіями, порівняльного аналізу, підведення

підсумків вивченого. Кожне їхнє загальне побачення дає майбутнім фахівцям упевненість у правильності вибраного професійного шляху, актуалізує потребу постійної навчальної праці, розуміння складних питань, пов'язаних з лекційними курсами, вміння раціонально організувати своє щоденне історичне пізнання через опрацювання монографічної літератури, хрестоматійного матеріалу, наукової періодики. У цій справі вони з вдячністю запозичують далекий студентський досвід свого наставника, дивуються його колишній наполегливості, готовності пожертвувати відпочинком, розвагами заради завтрашнього трудового дня, який підніме людину інтелектуальної праці на вищий щабель освітнього росту, дасть незабутнє відчуття глибокого задоволення від отриманих результатів. А ще – відкрита, світла, конструктивна вдача наставника, його виключна порядність, щира повага до усіх, з ким спілкується, не залежно від віку, висока загальна людська культура, об'єктивність в оцінюванні знань зробили його улюбленцем молоді, лідером студентських рейтингів.

Попередники (М.Б. Петров, О.М. Федьков, В.С. Лозовий) за 20 неповних років зуміли створити і розвинути працюючий, дружний, відповідальний колектив, який мав чималі здобутки. За недовгих 3 роки і 5 місяців енергійний, мислячий, діловий завідувач вніс у життя кафедри новий струмінь, згуртував колектив, успішно реалізовував курс на дальше вдосконалення навчально-виховного процесу з дисциплін кафедрального циклу, зокрема, вдосконалення навчальних планів на денній, заочній і екстернатній формах підготовки фахівців, зростання якості науково-педагогічних працівників, поліпшення навчально-методичного і технічного забезпечення, урізноманітнення форм і методів аудиторної і поза аудиторної роботи зі студентами усіх трьох освітньо-кваліфікаційних рівнів (бакалавр, спеціаліст, магістр), підвищення науково-теоретичного рівня курсових і кваліфікаційних творів. Керівник кафедри проголосив, що для кожного члена очолюваного ним колективу головним є «сформувати зі своїх студентів високопрофесійних фахівців, робити все задля того, щоб кожен із них не лише знав і міг викладати історію свого народу в школі, училищі, технікумі, коледжі, а й умів у подальшому систематично поповнювати свої знання, виробляти на основі їх збагачення нові вектори для самостійних роздумів і осмислення та висновків з нашого минулого, виявляти волю і наполегливість у поцінюванні й повазі до історичного досвіду, матеріальних і духовних надбань багатьох поколінь наших предків». З цим завданням погодилися усі 23 члени кафедри історії України (з них 5 докторів і 17 кандидатів наук), дружно працюють над його успішним вирішенням.

У фаворі працівників кафедри наукова діяльність, підготовка і захист дисертаційних робіт. У 2010-2013 рр. членами колективу успішно захищено 3 докторських і 2 кандидатських дисертацій. Тож нині якісний склад науково-педагогічних працівників, які трудяться на кафедрі історії України, становить 94,1% – найбільше з-поміж інших кафедр університету. За рейтингом наукової

роботи в університеті історики-україністи у 2010 р. посіли друге місце із 44, у 2011 р. – перше місце із 43 (в середньому на одного члена колективу припало 687,05 бала – рекорд, який кафедра повторити поки що не може, у 2012 р. – третє із 40. Зрештою, за ці роки жоден інший кафедральний колектив вищу і близько не підійшов до таких здобутків В активі кафедри (професори, доценти, старші викладачі, асистенти, докторанти і аспіранти) за 2010 – перше півріччя 2013 рр. 15 монографічних праць, 14 навчальних посібників, 17 брошур, понад 480 дослідницьких статей. На базі кафедри формуються два наукових збірники («Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки» та «Освіта, наука і культура на Поділлі»). За цей час загалом вийшли у світ 10 томів (випусків). Вчені кафедри активно виступали на 90 міжнародних, всеукраїнських, регіональних і університетських конференціях, до 37 із них входили до складу оргкомітетів, редколегій, при підготовці матеріалів до друку брали активну участь у їх редагуванні.

Кафедра стала справжньою кузницею підготовки вчених. За три останніх роки закінчили докторантуру 3 особи, двоє колишніх докторантів успішно захистили дисертаційні роботи. У 2013 р. тут навчається 3 докторанти і 19 аспірантів. Їх керівники – найдосвідченіші викладачі. Лише у 2012-2013 навчальному році кафедра рекомендувала до захисту 4 підготовлених дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. 22 випускники аспірантури успішно захистили свої кандидатські роботи (четверо із них – під керівництвом професора А.Г. Філінюка), звитяжно трудяться на історичному факультеті, у різних вищих школах України, державних адміністраціях, архівних установах тощо. Починаючи з 2010 року, вчені кафедри підготували і направили до відповідних спеціалізованих вчених рад Києва, Харкова, Львова, Дніпропетровська, Донецька, Чернівців, Івано-Франківська, Черкас, Луцька, Житомира, Острога, Одеси, Миколаєва, Херсона на інших міст України більше 70 відзвітів на автореферати докторських і кандидатських дисертацій, 18 з яких зробив Анатолій Григорович.

Сам завідувач є прикладом у науково-дослідній роботі. За весь період діяльності він опублікував 350 наукових і навчально-методичних праць, частина яких є новим словом в українській історичній науці. Підсумовуючою працею тривалим науковим студіям стала його капітальна монографія «Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації» [41]. До неї він йшов більше десятиліття, рясно вкрив своє наукове поле сотнями статей, в яких ґрунтовно виклав багато аспектів цієї надзвичайно складної проблеми дослідження. Ця монографія (а в доробку вченого нараховується 6 монографічних робіт та історичних нарисів) підготувала докторську дисертацію, яку вчений успішно захистив в Інституті історії України НАН України. Він довів, що наявна джерельна база про історичні події і явища у Правобережжі зазначеного періо-

ду достатньо репрезентативна для вивчення проблеми і забезпечує об'єктивність висвітлення суспільних трансформацій; обґрунтував сучасне розуміння понятійно-категоріального апарату, який епізодично і безсистемно використовувався в літературі й об'єктивно не відтворював змін, які відбулися після 1793 р.; розкрив тенденції суспільного розвитку і соціальних трансформацій, представив узагальнене бачення перших соціальних наслідків перебування регіону в складі Російської імперії і конкретизував картину життя населення регіону у той період; дослідив історичну своєрідність перетворень, детермінованих діяльністю органів влади, спрямованою на запровадження загальноімперських законів, правових та ідеологічних засад адміністративного устрою, помітних змін у господарській системі, що зумовили тривалий, складний і надзвичайно суперечливий процес формування політичних, економічних, соціально-станових, етнонаціональних, релігійних та геополітичних відносин на зазначеній території; з'ясував, що в розвитку Правобережжя особливе значення мали трансформаційні процеси у нормативно-правовій, економічній, соціально-становій, національно-політичній, духовно-релігійній і культурно-освітній сферах; встановив, що царизм використовував потенціал регіону для поповнення фінансів, продовольчого забезпечення держави, рядового складу армії; відтворив динаміку змін у чисельності та етнотомографічних процесах, виокремив роль польського фактора в громадсько-політичному житті Правобережної України, його вплив на політичні та суспільні процеси. Цей науковий доробок став важливим внеском в історіографію проблеми, який дістав високу оцінку таких вчених, як академік В.А. Смолій, члени-кореспонденти О.П. Реєнт, і В.Ф. Колесник, С.А. Копилов, В.П. Газін, В.В. Нечитайло, Л.Б. Баженов, В.С. Степанков, В.С. Шандра, Я.В. Верменич, О.Г. Гордуновський, Н.І. Щербак та інші. Цю думку розділили члени спеціалізованої вченої ради Д 26.235.01 в Інституті історії України НАН України.

Крім постійного студіювання зазначеної проблеми, вчений залюбки займався дослідженням й інших важливих питань історії України. Зокрема, вивчав різні етапи розвитку своєї alma mater: 1920-х рр. [18; 14, с.41-58], сьогодення [3], сучасне науково-дослідне життя [15; 39]. З великою цікавістю науково-педагогічні працівники університету сприйняли його праці, присвячені 20-річчю кафедри історії України [44; 46]. Високу оцінку дістала створена ним галерея науково-педагогічних портретів вишу 1940-х рр. – початку ХХІ ст., зокрема, ректорів Івана Степановича Зеленюка [32], Анатолія Олексійовича Копилова [23] і Олександра Михайловича Завальнюка [27], проректора Віктора Олексійовича Савчука [38], професорів Леоніда Антоновича Коваленка [35], Валерія Степановича Степанкова [11], Льва Васильовича Баженова [4], Петра Сергійовича Атаманчука [22], Олексія Степановича Кучерука [36], Елеонору Іванівну Федорчук [45], доцента Ярослава Михайловича Чопика [48], славетних випускників університету: Івана Михайловича Вишневського

[28], Нілу Йосипівну Волошину [29], Миколу Миколайовича Дарманського [31], Миколу Пророковича Вавринчука [26], Ірину Михайлівну Предборську [43], Бориса Григоровича Чижевського [47], Юрія Івановича Блажевича [25; 34], Віктора Євгеновича Береку [24], Валерія Анатолійовича Нестеренка [40]. Подібні нариси він присвятив й іншим постатям, зокрема, зарубіжному члену НАН Миколі Івановичу Мушинці [36], ветерану-управлінцю освіти Хмельниччини В.М. Шайнозі [30]. Наукова і краєзнавча громадськість чекає, що автор зведе усі ці і майбутні нариси в одну книгу, яка, на її переконання, сіятиме добре, розумне, гуманне і патріотичне у свідомості нових поколінь українців.

Попри величезну завантаженість поточними проректорськими та іншими справами, вчений знайшов час для опрацювання широкого масиву архівних документів, системно опрацювати його і виконати змістовну монографію, присвячену Івану Степановичу Зеленюку, який, перш ніж очолити виш у Кам'янці-Подільському, працював на високих комсомольсько-партійних і державних посадах. Книга правдиво розповідає про складну долю людини, представника тодішньої державно-політичної системи, освітянина, науковця, талановитого і високоавторитетного керівника вищого навчального закладу, дає змогу простежити його невідому громадську діяльність [32]. Подібних праць, присвячених ректорам вишів, в Україні одиниці.

Чимало зусиль вчений віддає роботі з аспірантами, докторантами, молодими викладачами, допомагає їм освоювати складні премудрості ремесла історика, вчить чітко і ясно формулювати свою думку, аргументувати її і в підсумку творити добротні наукові праці. Як член редакційних колегій чотирьох фахових збірників з історичних наук, інших разових і періодичних наукових видань, які виходять у світ на історичному факультеті, університеті загалом, Центрі дослідження історії Поділля, він багато працює над поліпшенням якості поданих молодими науковцями до друку матеріалів, у підсумку сприяє їх друку.

Відаючи себе сповна виконанню покладених на нього службових обов'язків, вчений ніколи не забував про свій рід, співвітчизників, тих, хто в українському просторі ростить хліб, забезпечує роботу фабрик і заводів, надає транспортні послуги, прибирає наші вулиці і сквери, виховує діточок у садочках, надає їм шкільну освіту, забезпечує людям духовність у широкому сенсі. Про них він щиро турбувався, коли очолював профспілковий комітет вишу, коли мав депутатський мандат і широкий простір служінню виборцям, коли у 1998 р. максимально сприяв роботі дільничої виборчої комісії по виборах міських, сільських і селищних голів і депутатів місцевих органів самоврядування, коли 1999 року був головою територіальної виборчої комісії на виборах Президента України, коли на чолі вченої ради університету оперативно реагував на політичні події в країні у зв'язку з масовим народним вибухом в ході виборів Президента України 2004 року, коли став на чолі міської організації Всеукраїнського товариства

«Знання», виступав перед вчителями історії області з новими науковими ідеями і різними аспектами методики навчання в школі тощо. На кафедрі історії України завжди уважний до проблем усіх працівників, ініціює кроки на підтримку колег, незалежно в якому підрозділі ті працюють. Всі, з ким він працював на попередніх посадах, завжди тепло відгукуються про його лідерські якості, професійність, щирість, доброзичливість, не забувають вітати з державними і особистими святами, знаходити можливість для телефонного і живого спілкування. Після захисту докторської дисертації він отримав багато сотень сердечних поздоровлень, як в трудовому колективі, місті, області, так і з різних регіонів. Такий рідкий авторитет свідчить про те, що ідеалом скромного, інтелектуального і надзвичайно людяного завідуючого завжди було і залишається постійне служіння людям, науково-освітнянським справам, українській державі.

Невтомна керівна, організаційна і викладацька праця Анатолія Григоровича Філінука високо оцінена українською державою. Верховна Рада України нагородила його своєю Почесною грамотою за заслуги перед українським народом. Президент України присвоїв йому почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Рішенням колегії Міністерства освіти і науки йому вручено нагрудний знак «Відмінник освіти України».

Хмельницька обласна і Кам'янець-Подільська міська ради нагородили вченого своїми почесними грамотами. Рідний університет також високо оцінив одного із своїх найкращих працівників нагрудними знаками – «За вагомий внесок в розвиток освіти і науки в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» і «Ветеран праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка», низкою своїх інших нагород.

Як історик, педагог, інтелектуал, гуманіст і патріот, сильна, цілеспрямована, високо організована, потужна в організаційному, науковому, освітньому, громадському і людському вимірі особистість, він творить нові наукові ідеї, задуми, проекти, дбає про високий якісний рівень майбутніх кадрів істориків, душею і серцем вболіває за Україну, її теперішній і завтрашній день, черпає із своєї любові до рідного краю непохитну віру в кращі прийдешні часи, як для науки, вищої школи, так і всього суспільства. Про його життєвий і творчий шлях гарно і детально розповідають з півдесятка праць біографічного характеру, підготовлені і опубліковані його друзями, товаришами, колегами до різних подій [1; 2; 12; 13]. Однак узагальнений у них матеріал не встигає за потужною ходою вченого, його сміливими широкими планами, діяльністю у освітній, науковій і громадській сферах. Тож на часі взятися за ґрунтовне дослідження про ювіляра.

З роси Вам і води, шановний Анатолію Григоровичу, бажають Вам усі працівники кафедри історії України, історичного факультету, весь колектив університету, тисячі вдячних подолян, мешканців різних регіонів, широка науково-історична громадськість нашої країни з нагоди Вашого 60-ліття від дня народження та

35-ліття науково-педагогічної діяльності. Хай же Ваша подальша доля буде завжди щасливою, світлою, рівною, багатою за здобутки, талановитих і вдячних учнів, щедрою на наукові та освітні ужинки, сповнена добра, краси, сили, здоров'я і обов'язково нового заслуженого визнання за нинішні і майбутні трудові звитяги! Многая, многая, многая літа!!!

Список використаних джерел:

1. Анатолій Григорович Філінюк // Історія Української революції 1648-1676 рр. та гетьманщини (середина XVII-XVIII ст.) (наукова школа) : біобібліографічний покажчик / редкол.: О.М. Завальнюк (голова) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – С. 172-187.
2. Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 384-385.
3. Вища педагогічна освіта і наука: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область / ред. рада: В.Г. Кремень (голова) та ін. ; редкол.: О.М. Завальнюк (голова) та ін. – К. : Знання України, 2010. – 447 с.
4. Завальнюк О.М. Вершини професора Л.В. Баженова / О.М. Завальнюк, А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 5. – С. 361-368.
5. Завальнюк О.М. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.) : довідково-статистичні матеріали / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. – 112 с.
6. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2003 рр.) : історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – 108 с.
7. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2004 рр.) : історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. – 120 с.
8. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2005 рр.) : історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 172 с.
9. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2006 рр.) : історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 196 с.
10. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет: курсом зростання (2002-2006 рр.) / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 300 с. : іл.
11. Завальнюк О.М. Професійний історик, наставник молоді, громадянин-патріот (до 60-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності академіка В.С. Степанкова) / О.М. Завальнюк, А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 408-425.
12. Завальнюк О.М. Творчий шлях до вершин науки та педагогічної діяльності Анатолія Григоровича Філінока / О.М. Завальнюк, М.Б. Петров // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – Т.12. – С. 484-496.
13. Завальнюк О.М. Філінюк Анатолій Григорович / О.М. Завальнюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах / творчий задум О.М. Завальнюка ; кер. проекту А.Ф. Суровий ; відп. за вип.

- С.В. Трубчанінов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 527-552.
14. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – 408 с.: іл.
  15. Кеба О.В. Наука в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка: 1991-2008 рр. / О.В. Кеба, А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 12. – С. 34-56.
  16. Копилов С.А. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: Історичний нарис / С.А. Копилов, В.П. Газін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 76 с.
  17. Копилов С.А. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: збереження історичних традицій – запорука успішного поступу в майбутнє / С.А. Копилов, В.В. Газін // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11. – С. 98-119.
  18. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921-1930 рр.) / Е.М. Мельник, А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. – Т. 1. – С. 28-39.
  19. Савчук В.О. Філінюк Анатолій Григорович / В.О. Савчук, О.В. Сушко // Краєзнавці України. (Сучасні дослідники рідного краю) : довідник / Всеукраїнська спілка краєзнавців. – К. ; Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 1. – С. 237-238.
  20. Степанков В.С. Копилов Анатолій Олексійович – ректор Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (університету) / В.С. Степанков. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 71 с.
  21. Степанков В.С. Особистість у вимірі епохи [А.О.Копилов] / В.С. Степанков // Анатолій Олексійович Копилов : Особистість у вимірі епохи : Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія / відп. ред. В.С. Степанков. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – С. 5-30.
  22. Суровий А.Ф. Атаманчук Петро Сергійович / А.Ф. Суровий, А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 10-21.
  23. Філінюк А.Г. А.О. Копилов був великим керівником, який жив і працював заради інших / А.Г. Філінюк // Анатолій Олексійович Копилов : Особистість у вимірі епохи : Дослідження. Спогади. Документи. Бібліографія. – С. 76-80.
  24. Філінюк А.Г. Берека Віктор Євгенович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах / творчий задум О.М. Завальнюка; кер. проекту А.Ф. Суровий; відп. за вип. С.В. Трубчанінов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 725-730.
  25. Філінюк А.Г. Блажевич Юрій Іванович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 1. – С. 714-718.
  26. Філінюк А.Г. Вавринчук Микола Пророкович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 752-756.
  27. Філінюк А.Г. Вдивляючись у перспективу / А.Г. Філінюк // З любов'ю до України, з повагою до людей. До 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора О.М. Завальнюка. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – С. 195-209.
  28. Філінюк А.Г. Вишневський Іван Михайлович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в іменах. – Т. 1. – С. 664-676.

29. Філінюк А.Г. Волошина Ніла Йосипівна / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет. – Т. 1. – С. 677-680.
30. Філінюк А.Г. В.М. Шайнога – авторитетний педагог і організатор освітньої галузі Хмельниччини / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 4. – С. 360-368.
31. Філінюк А.Г. Дарманський Микола Миколайович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 740-751.
32. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка : історичний нарис / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 332 с.
33. Філінюк А.Г. Зеленюк Іван Степанович / А.Г. Філінюк. // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 1. – С. 141-156.
34. Філінюк А.Г. З любов'ю до Поділля і захопленням до історичного краєзнавства: Ю.І. Блажевич / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 11. – С. 454-463.
35. Філінюк А.Г. Коваленко Леонід Антонович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 1. – С. 168-184.
36. Філінюк А.Г. Кучерук Олексій Федорович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 266-275.
37. Філінюк А.Г. Наукова діяльність Кам'янець-Подільського державного університету на межі ХХ-ХХІ століть / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 3. – С. 35-62.
38. Філінюк А.Г. Невтомна праця на користь Україні, історичній науці та історичному краєзнавству: штрихи до портрета Віктора Савчука / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 9. – С. 419-429.
39. Філінюк А.Г. Невтомний дослідник і популяризатор історії та культури українського народу (до 70-річчя від дня народження академіка НАН України Миколи Мушинки) / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 8. – С. 390-401.
40. Філінюк А.Г. Нестеренко Валерій Анатолійович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах / творчий задум О.М. Завальнюка ; кер. проекту А.Ф. Суровий ; відп. за вип. С.В. Трубочанінов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 3. – С. 706-712.
41. Філінюк А.Г. Правобережна Україна наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 728 с.
42. Філінюк А.Г. Правові основи вищої школи: навч. посібник / А.Г. Філінюк, В.І. Адамівський. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2012. – 344 с.
43. Філінюк А.Г. Предборська Ірина Михайлівна / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 1. – С. 689-697.
44. Філінюк А.Г. У пошуках нової якості історичної освіти та історичної правди: до 20-річчя створення кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 68 с.
45. Філінюк А.Г. Федорчук Елеонора Іванівна / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет. – Т. 1. – С. 509-512.

46. Філінюк А.Г. Флагман Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (до 20-річчя створення кафедри) / А.Г. Філінюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 3. – С. 6-25.
47. Філінюк А.Г. Чижевський Борис Григорович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет. – Т. 2. – С. 757-765.
48. Філінюк А.Г. Чопик Ярослав Михайлович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 580-584.

Investigates the life and career, scientific achievements and human potential Filinyuk Anatoly G., Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of Science of Ukraine, Head of the Department of History of Ukraine Kamenetz-Podolsk National University John James.

Key words: *Filinyuk Anatoliy, academic, postgraduate, doctoral, History of Ukraine, research, faculty, students, Kamenetz-Podolsk National University John James.*

Отримано: 04.03.2013

УДК 908(477.43)(092)

А. В. Баженов

ПРОФЕСОР АНАТОЛІЙ ФІЛІНЮК – ДІЯЧ КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ, ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ-ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Розглядаються етапи становлення А.Г. Філінюка як діяча краєзнавчого руху та його науковий внесок у дослідження історії Поділля.

Ключові слова: *А.Г. Філінюк, Поділля, Хмельниччина, університет, історичне краєзнавство, регіональна історія.*

З-поміж багатограних наукових інтересів на тлі вітчизняної історії та подвижництва в педагогічній та громадсько-політичній діяльності член Національної спілки краєзнавців України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктор історичних наук, професор Анатолій Григорович Філінюк з перших років державної незалежності України утвердився на Хмельниччині як організатор і один з керманів краєзнавчого руху й нагромадив чималу творчу спадщину з дослідження минувшини та сьогодення подільського регіону [1-3].

Уродженець Ізяславщини, що на Хмельниччині, А.Г. Філінюк з дитинства та в юнацькі роки був зачарований її природою, Святим озером, рідним селом Шекеринці, багатою на драматичні події історією краю, що заклало фундамент для майбутнього дослідництва минулого отчої землі. Вже навчаючись у 1974-1978 роках на історичному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (нині національний університет), студент Анатолій свою першу курсову роботу, виконану під науковим керівництвом